

ПРО ПРИНЦИПИ ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА МОРАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ІСТОРИКІВ.

Знання минулого необхідне, аби зрозуміти сьогодення. Тож історичні дослідження є не просто проявом цікавості, даниною традиції, яка спонукає знати свій родовід, славетні сторінки історії, звершення предків – вони є об'єктивною необхідністю, джерелом інформації, без якої неможливий ґрунтовний всебічний аналіз поточних подій та аргументоване прогнозування майбутнього. Однак історична наука має бути саме наукою, тобто оперувати лише доведеними, неупереджено та всебічно розглянутими фактами, і якщо останнє не уявляється можливим – уникати категоричних формулювань при підведенні підсумків та здійсненні висновків. Скарбниця історичного знання постійно поповнюється, змінюючи при цьому (іноді – кардинально) наше уявлення про історичні події, традиційне трактування яких досі вважалося усталеним, непохитним та істинним. Відтак кожен дослідник-історик повинен пам'ятати, що вважати наявний обсяг інформації вичерпним і остаточним (і не бути готовим сприймати нові дані та вносити відповідні корективи до попередніх) – це прояв надзвичайної самовпевненості; подібна позиція може призвести до прикрих помилок та їх фіксації у науковому обігу. виправлення ж подібних помилок чи неточностей, зазвичай, відтерміноване в часі, буде дуже непростю справою, в усякому випадку, у свідомості широкої публіки, зважаючи на певну інертність мислення, звичку до усталених, вкорінених міркувань та уявлень. Так само неприпустимим буде свідоме замовчування чи навіть спотворення фактів на догоду політичній кон'юнктурі чи просто зацікавленим сторонам. Яскравим прикладом може слугувати історична наука в радянський період, коли усі джерела, факти та зроблені на їх основі наукові висновки проходили через ідеологічне сито, яке старанно виключало все, що не вкладалося в суворі рамки пануючої доктрини.

Зважаючи на те, що історична наука займається не лише встановленням фактів, але й дає їм оцінку, формує наше ставлення до тих чи інших історичних подій, історикам-науковцям слід керуватися певними принципами, що дозволили б уникати чи хоча б зводити до мінімуму пристрасність, суб'єктивізм чи заангажованість. Зрозуміло, що дослідник мимоволі виявлятиме власне ставлення до висвітлюваних подій; це видається природним і припустимим за умови, що він зможе подолати індивідуальне. Оцінка тим чи іншим історичним фактам має даватися в першу чергу з точки зору реалій, уподобань, принципів, моральних та правових засад, що були властиві тій конкретній історичній епосі, тому конкретному суспільству, тій конкретній ситуації, в якій розгорталися досліджувані події (з урахуванням усіх чинників, що діяли у тому ж часовому проміжку та могли здійснювати вплив на перебіг подій), і тільки в другу чергу – з урахуванням сучасного

бачення (адже ми знаємо і найближчі, і віддалені результати та наслідки тих чи інших подій, вчинків та рішень, здійснюваних дієвими особами історії, тоді як для них кожна дія була кроком у невідоме). Слід враховувати відповідність вчинків історичних персоналій моральним та правовим нормам того часу; слід враховувати наявність у них альтернативи (яка знову ж таки витікала б саме з реалій того часу, а не з усіх можливих варіантів). Оскільки історія, як і усе людське буття, є конкурентна боротьба найрізноманітніших поглядів, переконань, інтересів, які мають право на існування (окрім відверто аморальних та антигуманних), то дійсно наукове історичне дослідження має обов'язково брати до уваги точку зору, прагнення, рушійні сили усіх сторін – учасниць досліджуваних історичних подій, що знов так ж мають розглядатися крізь призму тогочасних правових та моральних норм і традицій. Тільки за умови дотриманням вищезазначених принципів результати наукових пошуків істориків не лише будуть об'єктивними та неупередженими, але й нададуть дійсний матеріал для розуміння сучасності.

Тому історикам необхідно пам'ятати про відповідальність, яку вони несуть перед прийдешніми поколіннями – адже саме їх бачення минулого буде закладати підвалини майбутнього, і якщо це бачення буде хибним, то й фундамент майбутнього може виявитися хитким.